ԿԵԱՆՔ ՄԸ

ՍՈՒՐՈՒԱԾ

ԱՍՄՈՒԱԾՈՅ ԵՒ ԱԶԳԻՆ

1911—1961

ՎԻԵՆՆԱ

2172

ԿԵԱՆՔ ՄԸ

ԱՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԱԱՐՈՒԱԾՈՅ ԵՒ ԱԶԳԻՆ

ՉՕՆ

Ի պարտիզի Մխիթարայ ժառանգաց
Ուրախութեան աղբերք այսօր բխեցին:
Ամս յիսուն Քեւ շինեցաւ բոյնն անգած,
Դու փոխեցեր ի մարգարիտ ըզխեցին:

Ամս յիսուն անխառն էրտանց Քոց կայլակէ
Աւիշ կենաց մեռեալ անդոց իսկ եղեն:
Արդ ծիծաղին ընտիր հասկօք լի սայլակէ,
Ո՞ւր ամփոփել ըզծովդ անբաւ ոսկեղէն:

Սրբովք ճգամբք զանձըն ետուր աշխարհի,
Ի հալածել զմերոյ մթոյն ըզխուճապ,
Որպէս Մեսրոպ ի Հայաստան աշխարհի՝
Դու յայսմ Ուխտի, զոր սիրեցեր մահուչափ:

Քանի՛ հրզօրք եկին ճանդել զայս ամուր,
Քանի՛ցս անգամ դըժոխք ընդդէմ Քո յարեան·
Սիրտ Քո յերկինս եւ ձեռն ի գործ, միշտ ամուր,
Մինչ դեռ զեռայր շուրջանակի ծով արեան:

Հիացան որդիք, յորժամ տեսին զայդ արար,
Քեւ եւ ճոխա վաղվաղ եկեալ յարգասիս·
Քոյոյ սիրոյն եւ խրճւամոց յայտարար՝
Ի տալոյ մեզ միթէ բրճաւ Դու կասի՞ս:

Համբաւ Մեծիդ եւ ի բերանս օտարաց
Մեղր գործեաց ճան զմեղուի ճաղցրագոյն,
Զի կարկառէր սիրտ Քո բարի եւ տարած
Յամենեսին շող եւ ծաղիկ բազմագոյն:

Որդիք Քո, Հա՛յր, ի Քեզ հարեալ կաթոգին,
Արդ զոհաւաճ սիրոյ ըղձիւք բաբաղուն:
Շնորհ Քեզ ունիմք զի զարքուցեր զմեր ոգին,
Յաւերնայն ժամ ըզՔեւ պատուար մեք բաղուն:

Գոչեմք այժմիկ վառեալ ի հուր եւ ի սէր՝
«Կեցցէ՛, կեցցէ՛ մեր հովուապետըն արքուն,
«Նա՝ որ Ուխտիս ամս յիսուն փառս հիւսէր,
«Կեցցէ՛, կեցցէ՛ ամս յամայր զուարքուն»:

ԺԻՐ ԱԼԵՒՈՐ ՄԸ

Տեսած կամ ճանչցա՞ծ էք զինքը:

Մեր տաճարներու պատկերներէն իջած ալեւոր հայրապետ մը. իսկական Սահակ կամ Մաշթոց մը. գլուխ մը՝ լուսաթաթախ մազածումներով, մօրուքը մետաքսէ ալիքներու պէս կը վիժէ կուրծքին վրայ, աչքերուն մէջ շող եւ ցոլքի ծով, որոնց մէջէն ժպիտը ծորուն մեղրի պէս կը հոսի յար. արծաթեայ հնչեղ ձայն, կանգուն հասակ, ոչինչ՝ որ մատնէր իր տարիքը:

«Բայց իրօք այդչափ տարիք ունի՞... երբեք չի ցուցներ...» այս բացականչութիւնը կ՚ընեն բոլոր այցելուները, բոլոր իրեն ծանօթացողները: Կեանքի աշնան մէջ թէեւ, բայց իր արտաքինն ամրան վայելքը կը պարգեւէ. զի ան գարուն ունի իր սրտին՝ կորով եւ աշխոյժ իր ամէն շարժուձեւին մէջ:

Այո, այդպէս է Գերապայծառ Հ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊ. ՀԱՊՈԶԵԱՆ, Վիեննական Ուխտին Ընդհանրական Աբբահայրը. Մխիթարայ այս գերընտիր յաջորդը, որ չի դադրիր ըլլալէ համեստ վանականը. եկեղեցական իշխան մը թէեւ՝ բայց պարզ միանձն, հոգեկիր կրօնաւոր մը: Միայն իր կուրծքին խաչը զինք կը տարբերէ միւս վանականներէ. զարդախաչ մը՝ որ խորհրդանշանն է այն միւս խաչերուն, անտեսանելի օտար աչքերու, զգալի՝ հոգւոյն մէջ, որոնք իսկական արժանիքն են ամէն քրիստոնէին, քանի Փրկչին հրաւէրն ուղղուած է խաչի պայմանով — Առ խաչդ ու հետեւէ ինծի:

Նպատակս չէ կենսագրել. պիտի չիջնեմ մանրամասնութիւններու մէջ. պիտի տամ լոկ քանի մը թուական իբր սիւներ՝ ծանրութիւն կրող, սիւներ՝ կեանքի կամուրջը բռնող:

Դժուար է ինձ խօսիլ Գերպյծ. Հապոզեանի մասին: Կայ արժանիք, բայց շեշտուած է համեստութիւն: Կայ արժանաւորը, որ կը լռէ. կ՚ուզէ որ լռուի իր մասին:

Գործը ցորենահատիկն է. խօսքը՝ յարդը։

Ինքը ընտրած է գործը ներուժ, ներգոր հայահատիկին։ Գերպ. Հապողեան — այս ցայտանիշն է իր նկարագրին — անխոնջ աշխատողն է, անդուլ վաստակողը, որ վսեմ հպարտութիւնն ունի փառքը հեղնելու։

ՏԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ...

Գերպ. Հապողեան ծնունդն է Տայոց աշխարհի, ուր ծնաւ 18 Հոկտեմբեր, 1887ին, ստանալով Եփրեմ անունը։ Իր օրօրոցը Խոտորջուրն է, զուտ հայկական գիւղը, ուր երկինքը այնքան մերձ է երկրի, կարծես լեռներ իրենց բուռնցքով բռնած ըլլային գագաթները. արեւջեր արտեր, խայտանոյշ հովիտներ, հեղեղատներ կը քրքջան սպիտակ բաշերով, ուր ձմեռը բուրդ կը հագցնէ մեր լեռներուն, իսկ գարունն ու ամառը՝ երկինքը կապուտակ ամպհովանի կը ձգէ գիւղի բնակիչներուն վրայ։

Իր հայրենիքը լոյս է եւ մութ. դաշտ է ողորկ եւ իշխանային շարքերով լեռներ. մութ անտառ է եւ մարմանդ. կակուղ հող է եւ ժայռ. արեւ է բարկ եւ ձիւն փափուկ ջուր է, փրփրայոյր գետ է եւ արեւակող ծմակ։

Հայաստանի բա՛րձր սարեր,
Մանուկ օրից եմ ձեզ սիրել.
Հոգուս տուել էք դուք թեւեր,
Որ ես ձգտեմ միշտ դէպ ի վեր։

Բանաստեղծ Սարմենի խօսքերը կրնար ինքն ալ, մանուկ Եփրեմն ալ կրկնել։

ԿԱՄՔ ՄԸ ԱՆԲԵԿԱՆԵԼԻ

Ամէն մարդ զաւակն է իր միջավայրին. յաճախ մենք այն ենք՝ ինչ որ կազմեր, թրծեր է մեզ մեր ծննդավայրը։ Եթէ ջուրը կը ներշնչէ ըլլալ բարեբարոյ եւ չարքաշ, կապուտակ երկինքը՝ զուարթախոհ, կակուղ հողը — մշակի խոփով պատռած՝ կը սորվեցնէ աշխատանք. լեռները՝ ոյժ, կամքի տոկունութիւն. անմեղութեան դասը կու տան հողին ծոցէն բուսած ծաղիկները. իսկ ծառախիտ անտառներ՝ արի լրջութիւն։
Ի զուր չշեշտեցի բարեմասնութիւնները Խոտորջուրին, որուն բնակիչներն էին արդար եւ ժրաջան գեղջուկներ, ունէին ջղուտ բազուկ օրհնեալ աշխատանքի եւ մանկունակ հաւատք, որոնց օրը կիսուած էր գործի եւ աղօթքի, եւ որոնք արդար հայի սիրոյն՝ ստիպուած էին ճամբորդել Ռուսաստանի հեռաւոր անկիւններ։ Քրիստոնեայ էին անոնք եւ հայ ու ի՛նչ հայ. հայկական արիւնը փրփրոտ գինիի պէս կը վազէր անոնց երակներուն մէջէն։

Գերպծ. Հապողեան ունի վարժութիւն՝ դժուարութեան հետ մաքառելու, ունի անբեկանելի կամք՝ դիտուած նպատակին հասնելու. ոչ մէկ արգելքի առջեւ կը կասի ան. դժուարութիւնը կը պողպատէ իր կամքը, կը խրախուսէ իր խանդը։ Բայց ունի միաժամանակ զուարթախոհութիւն, չէ՞ որ զուարթօրէն չկատարուած պարտականութիւնը, սխալ երգուած երգ մըն է։

Հոն ուրեմն, Խոտորջուրի մաքուր մթնոլորտին մէջ մանուկն Եփրեմ անցուց իր երջանիկ մանկութիւնը։ Երբ ամէն առտու դպրոց երթար, իր պայուսակին մէջ ծրարած ունէր ջանասիրութիւն, երգ, աղօթք։ Այդ երեքը ծիծղուն քոյրերու պէս, պիտի ընկերանան իրեն իր ծիլ եւ երիտասարդ հասակին։ Դպրոց, եկեղեցի, դաշտ — ահա այն զիկզակը, որուն մէջ սահեցաւ իր մանկութիւնը։

ԿՈԿՈՆ ՄԸ ՈՐ ԿԱՐԹՆԱՅ

Օր մըն ալ կրօնաւոր ըլլալու, քահանայ դառնալու կոչումը ղրկաց իր սրտին մէջ։ Ոչ ոք ընդդիմացաւ իրեն։ Մայրը լայ եղաւ թերեւս, եղբայրներն ու ընկերները՝ ափսոսացին թերեւս. «Կ'ուզեմ վիեննա երթալ»ը յաղթանակեց։ Չէ՞ք խորհիր թէ մայրիկի դաղտնի մէկ ուխտին պատուղն էր այդ որոշումը։

Պատքառատ էր ամէն բան, կապոց մը, «մնաք բարով»ի այցելութիւն հոս ու հոն, դուցէ հրաժեշտի ընտանեկան կերուխում մըն ալ, բարի խրատներ, բոլորին համբոյրները ու մայրիկին աղօթքները եւ տաք չիթեր։ Արցունք...։ Այո, ամէն ողջակէզ պէտք է արցունքի կաթիլներով համեմուի. ըմբոստացում չէ այդ Աստուծոյ կամքին. Նա հանդուրժած է որ այս՝ ըլլայ այսպէս։

Եփրեմ տասնուամէկ տարու էր, վարդաբոյր հասակ։

Տարին էր 1898· ամիսը՝ Յուլիս։

Գինեյորդ ողկոյզներ արեւի տակ խայծեր էին եւ ցորեաններ ոսկի հատիկներ կապած՝ երբ ան հասաւ Մխիթարայ այգին... Վիեննա։

ԿԸ ՀԱՍՈՒՆՆԱՅ

Կը լռեմ իր ուսանողական չքնաղ մասին։

Բոյսերն ու ծառերը ձմրան անշշուկ լռութեան մէջ կը հաւաքեն հիւթ՝ գարնան վայելուչ ճառագայթին տակ պայթեցնելու իրենց կոկոնները։

Ամէն մեծութիւն եւ արժէք կը հասունայ մենութեան մէջ։

Բաւ է ըսել, թէ աշխոյժ պատանին — ի բնէ սրամիտ եւ մտացի — փայլեցաւ ուսման բոլոր մարզերու մէջ, իբր սպունգ ծծելով ամէն աւանդուած նիւթ, ազգային թէ կրօնական, ան իր ուսման շրջանն աւարտեց իբր որակեալ ուսանող:

Փայլեցաւ միաժամանակ կանոնապահութեան մէջ. աղօթքի եւ կրօնական ընթերցումի մէջ գտաւ ոյժ եւ զօրութիւն:

Իր լուսաբաղձիկ իդէալը, հոգւոյն առաջ փայլեցաւ միշտ իբր Բեթղեհէմի Աստղ լուսապայծառ:

Ու այդ աստղը հասցուց զինք հանգրուան:

Սքեմաւորութեամբ կը նախընտրէ Մեսրոպ անունը:

1906, Յունիս 10, Մխիթարեան Միաբանութեան անդամակցելու թուականն է:

ՄԵԾ ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Իր կեանքի մեծագոյն թուականն է 1911, Փետրուար 12: Այդ օրը սուրբ իւղով կ'օծուի իր ճակատը եւ կ'ըլլայ քահանայ Աստուծոյ:

«Աստուած կարգիդ մէջ պահէ» — այդպէս շնորհաւորեցին զինք իր սիրելիները: Ինքը պահեց իր սուրբ կարգը եւ կարգն ալ պահեց զինքը: Այդ օրէն ասդին — յիսուն տարի անդադար — ամէն օր սուրբ սեղան բարձրացաւ, ամէն օր երկինք վերընծայեց քաւութեան բաժակը եւ Մարմինն անարատ Գառին:

Քահանայական անարատ ապրումով փառաւորեց Քրիստոսի քահանայութիւնը, արծարծելով շնորհքը ձեռնադրութեան:

Հ. Մեսրոպ իր խղձերու լռումին մէջն է , քահանայ է , ի՛նչ յոյսեր դրած է իր վրայ Միաբանութիւնը : Այդ յոյսերը պտղաւորուեցան լիով , դլեցին ամէն ակնկալութիւն : Իրեն կը յանձնուին պատասխանատու պաշտօններ :

ԿԸ ԳՈՐԾԷ ԺԻՐԱԺԻՐ

Կ՚ըլլայ դասախօս , կղերանոցի վերատեսուչ , ընդհանուր գործակալ , մատակարար , 1920էն ասդին վարչական անդամ եւ տպարանապետ : Այս վերջին պաշտօնը կը վարէ ցարդ : Իր արդիւնքն է , եթէ Մխիթարեան տպարանը Վիեննայի մէջ , Եւրոպայի արտին վրայ ամէնէն համբաւաւորներէն է , ամէնէն ճոխերէն : Հոն կրնայ տպուիլ գիրք կամ թերթ ամէն լեզուով : Թիւը տառաչարներուն 7 է . չեմ թուեր միւս խոշոր արագատիպ մեքենաները : Տպարանն է Վիեննայի Մխիթարեաններուն արուեստի գլխաւոր հասոյթը :

Հ. Հապողեան բազմազբաղ է , բայց ժամանակ կը գտնէ բանասիրական , գիտական զբաղումներու : Վանքի օրգանին — Հանդէս Ամսօրեայի մէջ լոյս կը տեսնեն երեք թարգմանութիւններ , նաեւ առանձին հատորով — 1. Հայ Բագրատունեաց ճիւղագրութիւնը , 2. վրացական Բագրատունեաց ծագումը , 3. Ներոն կայսեր արեւելեան քաղաքականութիւնը :

Ան ժամանակ կը գտնէ ձիգ տարիներ քարտուղարն ըլլալու Հ. Բ. Ը. Միութեան :

Իր տաղանդը յայտ կու գայ ամէնէն աւելի տնտեսական եւ ելեւմտական հարցերու մէջ : Հոն մասնագէտի հմտութիւն ունի ան եւ խելահասութիւն : Երկու համաշխարհային պատերազմներէ տրորուած Աւստրիոյ մէջ ,

ուր կայսրութեան փլուզում եւ սնանկութիւն իրար յաջորդեցին, ուժաքամ ըլլալով այնքան ընկերային կառոյցներ. այո, տնտեսական այնքան գալարումներէ վերջ, երբ Միաբանութիւնը ոչ միայն ցնցում չկրեց, այլ այսօր տնտեսական առոյգ հիմերու վրայ կը մնայ եւ նոր խոյանքներու համար ասպարէզ կ'իջնէ՝ այդ առաւելաբար արդիւնքն է Գերպծ. Հապոզեանի:

ԶԱՆԳԱԿՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ...

Թափուր էր աբբայական աթոռը, վախճանումովը Գովրիկեան Արքպ.ի (21 Յունուար, 1931):

Կը կազմուի ընդհանուր ժողով. ամէն կողմէ Վիեննա կը հասնին ժողովական Հայրեր. կը գումարուի նիստ:

«Առաքինութիւնը մութի մէջ փայլող լոյսի նման է. իրեն կը ձգէ բոլորի ակնարկը». Շեքսպիր:

Ընտրեալին յայտնի է:

Ու ահա կ'օրօրուին եկեղեցւոյ զանգակները:

Կը հնչեն զուարթ: Ալիք ալիք կը ծաւալի աւետիսը:

Կը դիմեն տաճար. լայն ժպիտ բոլորի երեսին:

Ի զուր չէ հայկական առածը՝ Աստուած կը տեսնէ լեռը, կու տայ ձիւնը:

Վիեննայի Ուխտն ունէր իր նոր Ընդհանրական Աբբահայրը:

Արժանաւորագոյնը:

Ամէնէն գործունեան, աղօթանուէրն, համեստը, նուիրեալը — Հ. Մեսրոպ Հապոզեանը:

Միաբաններ լիահագագ կ'երգեն Գոհաբանական աղօթքը:

Ժպիտ բոլորի սրտին թէ դէմքին. տխուր է միայն

ընտրեալը· վզին անցուցած խաչը, մոմի պէս դեղին, դողահար: Կը գիտակցի թէ իր լանջախաչը նշանակն է այն միւս խաչին... խաչերուն, որոնք կը դրուին իր ուսերուն: Գիտէ, թէ պիտի հալի երկու ծայրերէն վառող մոմի նման:

Ի՞նչ է միջուկը մէկ օրուան կեղեւին..., դառնութիւն է յաճախ, ցաւ է, մորմոք ու տառապանք:

Ի՞նչ կրնայ ըլլալ բովանդակութիւնը երեսուն տարիներու, լի՛ քաղաքական վերիվայրումներով, տնտեսական դալարումներով, արհաւրալից պատերազմներով: Այդ գիտէ վերը Աստուած· ու վարը ինքը — Աբբահայրը: Այս ընտրութեամբ Միաբանութեան համար կը սկսի նոր շրջան մը, բեղուն, յաւէտ յիշատակելի, ապագայի ընդարձակ հեռանկարներով:

Ղեկը յանձնուած է ժիր եւ փորձ ձեռքերու:

Մէկու մը՝ որուն բնաբանն է Աշխատանք, ոչ պատիւ:

Ու կ'աշխատի մշակը, կը քրտնի, կ'երկնէ:

Շարեմ իր գործերը, դուք հաշուեցէք:

ՄԽԻԹԱՐԱՅ ԱԹՈՌԻՆ ՎՐԱՅ

1935ին կը ղրկէ Հայրեր մինչեւ Եգիպտոսի արեւմնե-րը, Գահիրէի մէջ բանալու վարժարան:

1937ին կը հասնին վարդապետներ Լիբանանի մայրիները, Պէյրութի մէջ հիմը դնելու նոր դպրոցի մը:

Կորդ է գետինը երկու երկիրներու մէջ ալ· մշակներուն արօրը կը հանդիպի խութերու· իրենցմէ կը պահանջուի քրտինք, յոգնութիւն ցայգ եւ ցերեկ· գործը սկսած է նախնական պայմաններու մէջ, շէնքն անյար-

մար կամ վարձու. վրայ կը հանի պատերազմին ալ. կը ստեղծուի անխառունակ կացութիւն. գործը կրնայ ընկրկիլ, նահանջել իսկ: Չի բաւեր լոկ դիրը, ահա ան-ձամբ կը հանի ինքը, Աբրահամը: Կը զգայ որ չեն բաւեր Մխիթարնութեան միջոցները. հարկ է դիմել մեծ-անձն սրտերու. նպաստ խնդրել որպէս զի չմարին ակութ-ներ, ուր կը մխայ հայրենի կայծը. կը մեկնի Ամերիկա, կը ճամբորդէ քաղաքէ քաղաք, կը խօսի, կ՚այցելէ, կը վազէ հասցէէ հասցէ, հոն՝ ուրկէ կը յուսայ նպաստ: Իւրաքանչիւր սենթ կը փոխուի աղիւսի, քարի, շաղախի օր մըն ալ (1957) կը դրուի տանիքը եւ Գերպծ. Հայա-ղեան կը փութայ Պէյրութ, անձամբ կատարելու բացումը հոյակերտ, փառաւոր վարժարանի մը: Անցորդին քայ-լերը կը կասին ինքնաբերաբար ու ան հիացիկ կը հարցնէ — Ի՞նչ վարժարան է այս...:

Պատասխանը պարզ է, բայց յաղթական — Հայկա-կա՛ն, Մխիթարեա՛ն վարժարան է:

1960, Մայիս 28ի երեկոն՝ Աբրահամը բուրգերու չուքին տակ, Հելիոպոլսոյ մէջ (Գահիրէի արուարձան), բացումը կը կատարէ ուրիշ դպրոցական շէնքի մը, եւ-րոպական յղացքով ու կառուցքով, որ կը կոչուի իրա-ւամբ գիծերու բանաստեղծութիւն:

Կարելի՞ է մոռնալ Պոլիսը, ուր այնքան ջերմ կը բաբախէ բաղկերակը հայութեան, հոն ուր կայ արդէն մեծ, գեղեցիկ վարժարան, անձնդիր Վարդապետներ տաւթուր ըրած ամէն խոչ ու արգելք՝ կ՚արխանան ան-վեհեր եւ Բանկալթիի վարժարանը հասցուցած են բար-ձունք: Տարիէ տարի կու տան հունձք՝ բրդաղէղ որանե-րով: Թիւը Լիսէի շրջանաւարտներուն 31 տարուան ըն-թացքին, հասած է 503ի: Ասոնց մէջ կը գտնէք խանդա-բորբ գրագէտներ, առեւտրականներ, փաստաբաններ, հաշուագէտներ, բժիշկներ, դաստիարակ–ուսուցիչներ, ճարտարագէտներ եւ այլն:

կը յորդին դասարանները, քիչ կու գան անհետները. Վիեննա կը հրահանգէ յարկ աւելցնել չէնքին վրայ: Ժողովրդական ասացուածքով դպրոցին մէջ «առնչ ձգելիք տեղ չկայ»:

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Գերպճ. Հապողեան 1939ին եւ 1952ին կը հասցնէ իր առաքելները մինչեւ Ջուրերը Նիակարայի. Boston–Cambridgeի մէջ հիմը դնելու Մխիթարեան Տուներն եւ Եկեղեցին. նոյնը Լոս–Անջելէսի մէջ:

Հոն կը զործեն այժմ երկու երիտասարդ Մխիթարեան Հայրեր. կորովի եւ ուշիմ մին միւսէն աւելի:

Բարի մրցակցութեան արշաւի ելած՝ նոյն ապնիւ մտահոգութեամբ:

Հայը Ատլանտեանի ափերուն ալ պէտք չէ չլանայ միջավայրի վայրէն:

Հայը պէտք չէ դադնատի: Ան պէտք չէ նոր դոյն առանայ: Պէտք է մնայ քրիստոնեայ եւ Հայ: Ամէն տեղ. ամէն ժամանակ:

Կը բարձրանայ Մխիթարեան Տուն. կը կառուցուի հայ աղօթատեղի, ընդարձակ, գեղեցիկ. խնկահոտ պատերէն ձեզ կը ժպտին հայ սուրբեր զոհունակ. ամէն օր կը կատարուի պաշտամունք: Կը կազմակերպուին դասախօսութիւններ, հանդէսներ, հանդիսութիւններ: Ոչ մէկ տուն կը մնայ պուրկ այցելութենէն հովուի, որ անակընկալ կը յայտնուի դիպան ժամուն: Մէկտեղելու համար հայ պատանիները՝ կը խորհուի ճամբար ամբողջ արձակուրդի ամիսներուն, որպէս զի հայ մանուկին տրվեցնանն հայերէն: Հայերէն կարդալ, հայերէն երգել, հայերէն աղօթել:

Դաւթի պայքարը Գողիաթի դէմ։

Ձի՞ք պնահատեր։

Յիշենք սակայն թիւը զործիչ վարպետներուն... երկու, մին, Բոսթոն, միւսը Լոս – Անջելէս։

Անոնք սակայն ուղղութիւնը, հրահանգը, խրախոյսը, բարի յուսմունքը կը ստանան Վիեննայէն. այդ պէտք չէ մոռալ։

Պէյրութի եւ Հելիոպոլսոյ վարժարանները. Բոսթոնի եւ Լոս – Անջելէսի կայաններըը Հապողեան Աբրահօր արդիւնքներէն են, քառասմբեթ Արտաճի, կամ Վանայ ծովակի չորս կղզիներու նման։

Ձի կասիր թռիր զործունէութեան։

ԱՆՁԻՆՔ ՆՈՒԻՐԵԱԼՔ

Աւստրիոյ սահմանակից է Հունգարիան, ուր զաղթել հետէ կայ հայկական հոծ զաղութ, բարգաւաճ։

Որ կը հաշուէ բարձր մտաւորականներ։

Որ ունի քաղաքական բարձր դէմքեր։

Որուն չեն պակսիր բանիմաց առեւտրականներ։

Ունի հայ զաղութը ամէն բան, չունի էականը — հայ լեզուն. հայ բարբառը լուռ է մանուկներու շրթներուն վրայ. ժխտունած՝ ազգային դպրոցը։

Հապողեան Աբրահայրը 1933ին արդէն Բուդապեստ կը զրկէ Վարդապետ մը, որ զբաղի տեղաբնակներու կրօնական կարիքներով, պանոնք մերձեցնէ իրենց ազգին։ Առաջին առաքեալը հոն տարիներ կը զործէ արդիւնաւէտ, թիւը հայացողներու կը տտուարանայ տարիէ տարի ինչպէս ծառ մը, որ իր բունը կը չրջանակէ նոր օղակներով։ Բայց լինքը — առաքեալը, վերջին պատե-

բազմի օրերուն հիթլերականներու կողմանէ կը նեռուի բանտ, ուր առողջութիւնը կը կորանցնէ եւ ելլելէն քիչ վերջ կը վախճանի. իր յաջորդը կը հասնի անյապաղ, ուր ցարդ կը մնայ եւ կը գործէ: Այո, կը գործէ, բայց՝ ինչպիսի՛ պայմաններու մէջ:

Նոյնը Ռումանիա, ուր ականաւոր Մխիթարեան Հ. Սահակ Կոզեան թեմականն էր: Ինչ խանդ ու եռուզեռ հայ շարքերու մէջ. իր բերնին խօսքը — ոսկի՛ համակ — իբր կենսանիւթ կը հոսի հոլիններու մէջ: Հապոլեան Աբրահայր կը հասցնէ նոր առաքեալ մը՝ Բուլարեան. կը գնուի սեպհական հող, կը բարձրանայ Մխիթարեան Տուն, կը չինուի հայկական մատուռ: Կը հասնի սակայն համայնավարութեան թաթը. առաքեալը կը բանտարկուի երկիցս. կը չքթայուի ամէն գործունէութիւն. չ՚ուշանար մահն առաքեալին. անհնար կը դառնայ առաքումը ուրիշ Մխիթարեան վարդապետի:

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻՆ ՇԵՂԲԸ

Կեանքը երբեմն նման է խուզուած ցորենադաշտին, ուր խոզաննները կը ցաւցնեն ոտքդ, կը կճեն, կ՚արիւնեին ոտքերը, բայց պէտք է քալես բոպիկ, կը մորմոքիս, բայց պէտք չէ կասիլ:

Գերագոյն. Հապոլեան ալ ունեցաւ ժժղոյն օրեր, դառն տարիներ. բայց ան քալեց՝ յոյսը ձեռքին մէջ ճրագ:

Հերոս չէ միայն այն, որ մեծ հարուածներ կու տայ. այլ այն՝ որ կրնայ մեծ հարուածներ առանալ:

Կը հասնին մռայլ օրեր. Աւստրիա անկախ ու ազատ չէ այլեւս. կլանուած է Գերմանիոյ կողմանէ. հեթանոսական խորշակ կը փչէ, սպառնալով խանձել կրօնական

ամէն ծիլ. հիթլերական ղլանը կը ճղմէ, կը մեռցնէ եկեղեցական ամէն իրաւունք. կը զրաւուին եկեղեցական հողերը, կալուածներ. կը փակուին կղերանոցներ:

Փոքրիկ անհոհեմ քայլ, յախուռն արարք մը կրնար արժել զրաւումը ապարանին, փակումը վանքին, ցրուումը միաբաններուս. արդէն փակուած է կղերանոցը, չեն կրնար դալ նոր ժառանգաւորներ. ապառնալիքը մեծ է վանքի ապագային:

ԿՐԱԿԻ ՏԱՐԻՆԵՐ

Ու ահա կը պայթի պատերազմը:

Մահ կը տեղայ վերէն, վարէն, երկինքէն ու փողոցներէն. սաւառնակներ անընդհատ ռումբ կը պարպեն Վիեննայի վրայ. երեք հրձիգ ռումբ արդէն հասցուցած է խոշոր վնասներ վանքին: Միաբաններ կը տախտուին չարաթներ ապրիլ նկուղներուս մէջ, մառաններուս տակ. կերակուրը պարենաւոմսով, օրական մէկ չերտ յամաք հաց. ճաշ՝ չմեռնելու համար, չմեռնելու չափ:

Աստուածամօր հովանին սակայն մենաստանին վրայ է. անվնաս կը մնան անձեր, մինչ երեսնց չուրջ օրական կը հնձուէին հազարաւոր կեանքեր: Երբ կու գայ վինադաղար՝ Միխիթարեան Միաբաններն ալ կրկնել կրնային —Անցաք մեք ընդ հուր եւ ընդ ջուր, եւ հաներ զմեզ ի հանգիստ:

Ինքը Աբրահայրը անխօս կը տանի ամէն զրկանք. իր օրինակը խրախոյս է բոլորին:

ՓԻՆԻԿԻ ՆՄԱՆ

Կրակը դադրած է — մնացած է հետեւանքը. պէտք է սկսիլ վերակառուցումի. ամէն գործի ղլուխն է ինքը, Աբրահայրը, որ չի պիտեր դուլ եւ դադար: Կը նորոգուի ղրսէն հակայ մայրաւանքը. տպարանը կ'ունենայ նոր գործիքներ, կը նորոգուի եւ կը դեղազարդուի վանքի գողտրիկ եկեղեցին, կ'ընդարձակուի մատենադարանը, կը ճոխանայ նոր թեւով. այս օրերուն նորոգութեան մէջ է վանքը՝ ներքուստ: Վանքին մէջ նոր, խոշոր թեւ կը յատկացուի կղերայուններու համար. այժմ վիեննա կը դանուին արեւելքէն հասած երեսուն պատանիներ, որոնց թիւը պիտի բարձրանայ քառասունի: Ամէնէն սուր կարիքը անձերու պակասն է. կոչումներու տեսակէտէ տաս տարուան խզում, կամ բայ առեղծուած է պատերազմի իբր հետեւանք: Լիայոյս ենք այդ կարիքն ալ պիտի յաղթահարուի Աստուծոյ օրհնութեամբ:

Առանց ընդհատումի լոյս կը տեսնէ շարքը Հանդէս Ամսօրեայ հայագիտական ամէնէն լուրջ թերթին. կը ճոխանայ շարքը Ազգային Մատենադարաններու:

Այս օրերուն հինութեան մէջ է վանքի ամէնէն վերի յարկին մէջ՝ թանգարան մը, ուր պիտի հաւաքուին գործերը հայ նկարիչներու:

Երեք տարիէ հետէ վանքն ունի վերելակ, ի դիւրութիւն երիցադոյն եւ պարտատուն Հայրերու. այդ՝ նուէրն է ամերիկահայութեան:

Ամէն մարդի մէջ Միաբանութիւնը արձանագրած է վերելք. այդ՝ արդիւնքն է Գերագ. Հայոց Հայրերուն: Բոլորը — վանքի մէջ թէ դուրսը — նուիրուած են հինաւուրց աշխատանքի, մէկ է բնաբանը — Աստուծոյ փառքը եւ Ազգին օգուտը; Բոլոր Հայրերը բոլորուած են իրենց հինաւուրց եւ անխոնջ Ար-

բահօր չուրջ, որ տառնապատակած է ինքզինք. ամէն տեղ է, ամէն գործի մէջ, ամէն բան կը կրէ իր չունչը, հաւատակ իր յառաջացած տարիքին:

ԳՈՐԾՔ ԵՒ ԱՂՕԹՔ

«Մխիթարեան ծերերը երիտասարդներ են աշխատանքի մէջ»: Խօսքը Ա. Ահարոնեանինն է, ու ինչքա՜ն կը պատշաճի Գերագ. Հայոցեանի:

Բայց հարկ է սրբագրեմ Ահարոնեանը: Մխիթարեան ծեր չկայ. այո, կան երիտասարդներ եւ կան տարեկիցներ, առաջաւորներ, պողպատի պէս քաւելով՝ վայելուն, բայց բնաւ ծերեր: Զի առիթ չկայ ծերանալու, անգէտանալու. գործը, բազում գործը թոյլ չի տար պղերգ դառնալ: Մխիթարեան մը երբ երիտասարդ է՝ կը գործէ, կ'աշխատի. երբ չ'աշխատիր՝ կը կարդայ. եթէ չի կարդար՝ ուրեմն կը գրէ. եթէ չի գրեր՝ ուրեմն կ'ուսուցանէ. չ'ո՞ւսուցաներ՝ ուրեմն կ'աղօթէ: Ու երբ աւարտէ իր հուսկ աղօթքը՝ այն առեն կ'արտասանէ «Ընթացաք կատարեցի» ու կը ննջէ ի կեանս յաւիտենականս:

Գեղեցիկ չէ՞ այս. պէտք չէ՞ այսպէս ըլլայ:

Վիեննայի Ուհաին ամէնէն առյպ, ամէնէն գործօն անդամը ինքն է, Աբրահայրը, հակառակ իր 74 տարիներուն. ինքն իւրացուցած է Շնորհալիի սահմանումը — Գործել զգործ Աստուծոյ, է հանգչել ընդ Աստուծոյ:

ՕՀ, ԻՆՉ ԼԱՒ

Ժապաւէնի արուեստագիտուհի մը, նորերս մահէն պրծած, ըսաւ — Օհ, գիտէ՞ք ի՛նչ լաւ բան է ապրիլը:

Մենք ալ կ՚ըսենք.— Օհ, ինչ լաւ է որ ունինք զինքը, Գերպծ. Հապոզեանը: Ի՛նչ պիտի ըլլար Վիեննայի Միաբանութիւնը, եթէ չունենայինք զինք. ոչ, չենք մտածեր այդ «Ի՛նչ պիտի ըլլար»ի մասին, այնքան չարագուշակ. այլ գոհունակ երգի մը պէս կ՚ըսենք. Օհ, ինչ լաւ, որ զինքն ունինք:

Իբրեւ լաւագոյն գնահատանք՝ կրնայի յառաջ բերել վկայութիւնը Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս–Պատրիարք Աղաճանեան Ծիրանաւորի, երեք տարի յառաջ Վիեննայի մայրավանքը իր այցելութեան առթիւ. «Այսքան վերիվայրումներէն եւ ցնցումներէն ետք, կարելի էր սպասել որ Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութիւնը վերջանար. ոչ միայն այդպիսի բան մը տեղի չունեցաւ, այլ նոր վերելք, նոր կեանք մը սկսաւ. այդ արդիւնքն է Հապոզեան Արքահօր»:

Հռոմի սուրբ Աթոռը կը հետեւի անոր գործունէութեան եւ 1942ին անուանեց զինք Արքեպիսկոպոս, յորջորջումով Կամախու: Օծում ստացաւ նոյն տարի Սեպտ. 13ին, Վիեննայի կարդինալին ձեռքով, քանի որ պատերազմի պատճառով փակ էին սահմանները եւ կարելի չէր հայ եպիսկոպոս մը հրաւիրել օծման համար: Կըրնայի ըսել նաեւ թէ իր դէմքը ընտել ու ծանօթ է Վիեննայի ժողովուրդին, քանի որ ամէն տարի 5—6 հազար պատանիներու Դրօշմի սուրբ Խորհուրդը կը մատակարարէ Աւստրիոյ եկեղեցիներուն մէջ:

ԳԱՂՏՆԻՔԸ ՈՅԺԻՆ

Հարցում մը, նախ քան փակելս:

Այսքան սպառիչ աշխատանքի համար, ո՞ւրկէ ոյժ կը քաղէ Գերպծ. Հապոզեանը եւ ամէնէն դժուար պարագաներու մէջ անվհատ եւ մեծ արդիւնքով յառաջ կը վարէ Միաբանութիւնը:

Ո՞ւր է գաղտնիքը ծառերուն, որոնք իրենց բարձրուղէշ հասակը կանգուն կը պահեն. — գաղտնիքը իրենց արմատին մէջ է. որքան զայն մխրճեն երկրի ընդերքներուն մէջ, նոյնքան աւելի հիւթ կը հաւաքեն, հասակ կ՚երկարեն, պտուղ կը հասցնեն: Գաղտնիքն ալ այս քահանայական կեանքին՝ զոհողութեան հոգին է, քրիստոնէական խոնարհամտութիւնը եւ աղօթքը: Ինչ շինիչ է մեզ համար, ամէն անգամ թէ զանգակի ձայնը մեզ մատուռը աղօթքի հրաւիրէ՝ հոն ամէնէն առաջ կը տեսնենք զինքը, Միաբանութեան պետը իր ծնդարանին վրայ, որ կը մասնակցի ամէն աղօթքի. հոն, աղօթքի մէջ կը ստանայ լոյս, կը ստանայ ոյժ:

Գերպծ. Հապոզեան իր կեանքի մագաղաթին վրայ գրեց խոշոր գործեր, յաւէտ յիշատակելի: Աստուած օրհնեց իր բոլոր ձեռնարկները, ու այսօր Մայր-վանքէն թէ կայաններէն կը բարձրանայ գուարթ երգ մը:

ԵՐԳ ՈՒ ՁԷՆՔ...

Ձէ՞ք լսեր Մխիթարեան տպարանի մեքենաներուն ճռինչը — երգ մըն են. մշակոյթի երգը. անոնց գլաններու տակէն ելլող թերթերն ու գրքերը, անցեալի մոռացութենէն դուրս կը բերեն հայոց պատմութիւնը: Ձէ՞ք

լսեր մանուկներու ժխրաժխր կանչն ու ժխորը Մխիթարեան վարժարաններու բակերէն եւ դասարաններէն, ուր Մխիթ. Հայրեր — իբր նոր Մեսրոպներ, մեր մատիրոս լեզուին ծիրանի բառերը կը դնեն հայ մանուկներու շրթներուն վրայ իբր երգ ու զէնք ուծացումի դէմ:

Յոբելեանները հանգրուաններ են. ծիծեռնակները երկրէ երկիր իրենց թռիչքի ընթացքին կը հանգչին ելեքտրաթելին վրայ. պահ մը կը նային ետեւ — իրենց կտրած ճամբուն, ու պահ մըն ալ իրենց կտրելիք ուղիին վրայ, օ՛ն կը նետուին յառաջ, դէպ ի նոր հորիզոններ:

Ինքը, Արհիապատիւ Յոբելեարը իր իղձերը պիտի ամփոփէ համեստ ու երախտագէտ աղօթքի մէջ ըսելով — Արար ինձ մեծամեծս հզօրն: Ու իր բոլոր որդիները — մեծ թէ փոքր, իր բոլոր բարեկամները պիտի մասնակցին այդ աղօթքին, շարունակելու համար՝ Եւ սուրբ է անուն նորա:

Բարի էր կտրուած ճանապարհը իր աբբայութեան երեսուն եւ քահանայական յիսուն տարիներու ընթացքին. հոն կոթողուած են անմոռանալի գործեր: Անցեալն ու ներկան գրաւական են նոյնքան լուսալիր ճանապարհներու:

ՄԱՂԹԱՆՔ ՄԸ

Կրնամ փակել խօսքս, մաղթելով որ աղօթք է միաժամանակ. Սիրելի, Արհիապատիւ Գերապայծառ, կեանքդ երկարի՛ արեւի ճառագայթին պէս:

Վիեննա, 12 Օգոստոս

Հ. ԲԱՐՍԵՂ ՓԷՐՀԱԹԵԱՆ